

Näringslivets skolforum

SWEDISH ENTERPRISE SCHOOL FORUM

Så kan skolvalet för grundskolan förbättras med några enkla åtgärder

Tommy Andersson

Dany Kessel

Elisabet Olme

Presentation för Näringslivets skolforum

12 februari 2025

Bakgrund

- ▶ I början av 1990-talet genomfördes ett antal skolvalsreformer i Sverige ("fritt skolval", friskolor,...)
- ▶ En internationell trend:
 - ▶ Skolor drivs av fristående huvudmän i de flesta höginkomstländer (i OECD-länderna är 18 procent av alla 15-åriga elever antagna till skolor som drivs av icke-offentliga aktörer)
 - ▶ Möjligheten att välja skola har utökats i två tredjedelar av OECD-länderna sedan 1990-talet
- ▶ Systemen skiljer sig mellan länder och det svenska systemet är unikt i många avseenden

Rapportens fokus och utgångspunkt

- ▶ Samhällsdebatten om skolval har kretsat kring skolpengens utformning, den fria etableringsrätten, skolvalets vara eller icke-vara, kötid och många andra saker
- ▶ Det finns brister i dagens system (alltifrån formuleringar i de nationella författningarna till tolkningen av dem)
- ▶ **Rapportens fokus:** hur kan skolvalet enkelt göras mer transparent, rättssäkert, effektivt och rättvist?
- ▶ **Rapportens utgångspunkt:** situationen idag inte alls är representativ för hur ett skolvalssystem kan fungera

Rapportens kärnfrågor

Rapporten baseras dels på forskning, dels på våra egna praktiska erfarenheter

1. Samordning mellan huvudmän
2. Eliminering av taktiska val
3. Förtydligande av urvalsregler
4. Hantering av juridiska hinder
5. Tillgång till information

1.1. Brist på samordning mellan huvudmän

- ▶ Ett väsentligt problem med dagens skolval är den bristande samordningen mellan fristående och kommunala skolor
- ▶ Entydigt resultat från forskning: samordnad antagning är bättre än decentraliserad
- ▶ **Fördelar med samordning:** förbättrad överskådlighet och ansökningsprocess för familjer, effektivare planering, resurssparande (Uppsala, Norrköping, Linköping och Växjö)
- ▶ **Nackdelar med samordning:** koordineringsproblem, följd effekter vid olika förseningar, ibland mer administration än faktisk nytta (glesbygdskommuner)
- ▶ **Nivå på samordning:** Inom kommun självklart, men hur tänka kring optimala kluster över kommungränser (Storstockholm, runt Göteborg och i sydvästra Skåne)
- ▶ **Problem med nuvarande lagstiftning:** måste bland annat förtydliga att fristående aktörer inte behöver erbjuda plats till elever som erbjudits en plats på en högre rangordnad kommunal skola

1.2. Förslag: brist på samordning

- ▶ Ge kommunala huvudmän rätt att kräva att de fristående huvudmän som driver skolor belägna i kommunen ska ingå i den samordnade skolvalshanteringen i lägeskommunen
- ▶ Ge fristående huvudmän rätt att kräva att ingå i den samordnade skolvalshanteringen i sin lägeskommun
- ▶ Ge kommunala huvudmän rätt kräva samordning med andra kommunala huvudmän dit man har tillräckligt stora elevströmmar (utforma gemensamma riktlinjer)
- ▶ Förbättrad juridisk tydlighet kring när en elev behöver erbjudas plats på en skola eller inte

2.1. Taktiska inslag i skolvalet

- ▶ I felaktigt utformade skolvalssystem kan vårdnadshavare tvingas vara taktiska i hopp om att säkerställa godtagbar skolplacering för sina barn
- ▶ Forskning visar att:
 - ▶ detta gynna barn med systemsmarta vårdnadshavare
 - ▶ alla system som överlever på sikt har en sak gemensamt: det finns inga strategiska incitament
- ▶ Om strategiska incitament finns så skolvalets fokus fel (fokus på strategi istället för faktiska önskemål)
- ▶ Sådana problem kan enkelt undvikas genom att:
 - ▶ (a) använda ”rätt” antagningsalgoritm (uppskjuten acceptans, DA),
 - ▶ (b) inga begränsningar på antalet val
 - ▶ (c) antagningsregler som inte påverkas av elevers rangordningar
- ▶ Fördelar med DA algoritmen: rättssäker, transparent, systematisk och kostnadseffektiv

2.2. Förslag: taktiska inslag i skolvalet

- ▶ Tillåt endast skolplatstilldelning med hjälp av algoritmen för uppskjuten acceptans (DA)
- ▶ Ge alltid vårdnadshavare möjligheten att rangordna ett obegränsat antal skolor
- ▶ Tillåt inte urvalsregler där urvalet påverkas av hur vårdnadshavare rangordnar skolor

3.1. Urvalsregler

- ▶ Kommunala huvudmän:
 - ▶ Extremt otydlig lagstiftning idag. Många alternativa tolkningar av ”närhet”, domstolars tolkning är godtycklig, obegriplig praxis upprättad av Skolväsendets överklagandenämnd
 - ▶ Närhet betyder inte samma sak i alla kommuner. Dessutom efterfrågas ofta andra urvalsregler (syskonförtur, ”lotterier”, skolspår, kvoter, etc.)
- ▶ Fristående huvudmän:
 - ▶ Idag: syskonförtur, förtur baserat på om eleven tidigare har gått i skolans förskola/förskoleklass, kötid och närhetsprincip (kötid i 90% av fallen)
 - ▶ Kötid ger inte alla barn samma möjlighet att bli antagna. Missgynnas beroende på när man är född, om man inte har systemsmarta föräldrar, om man flyttar in senare till kommunen, etc.
 - ▶ Hantering av köer (Skolinspektionen har insyn idag)

3.2. Förslag: urvalsregler

- ▶ **Generellt:** urvalsregler ska transparenta för fristående och kommunala huvudmän samt vårdnadshavare så att alla parter förstår hur prioriteter skapas
- ▶ **Kommunala huvudmän:**
 - ▶ Tydliga riktlinjer gällande vad de får och inte får göra
 - ▶ Kommuner ska kunna definiera vilka skolor som är ”nära hemmet”
 - ▶ Kommuner ska få prioritera syskonförtur och skolkedjor över närhet men det tar inte bort ansvaret för närheten
 - ▶ Kommuner bör även få använda andra regler men inte prioritera dem över närhet
- ▶ **Fristående huvudmän:**
 - ▶ Datum när kötiden ”börjar räknas”. Prioriteter bestäms med lotteri (inte väntetid)
 - ▶ Köerna ska administreras på ett sådant sätt att fristående och kommunala huvudmän och vårdnadshavare har full insyn

4.1. Informationsstruktur

- ▶ Ett fungerande skolval är också ett informerat skolval
- ▶ Forskning har visat att en väl utformad informationsstruktur kan utgöra effektiva policysverktyg
- ▶ Vårdnadshavare ska kunna bilda sig en uppfattning om vilka specifika egenskaper skolorna har, exempelvis lärartäthet, skolresultat, individuella sannolikheter att bli antagen och andra typer av kvalitetsmått
- ▶ Inkluderar även mer mjuka mått som skolans filosofi, hur man prioriterar resurser och vad skolans ledning och personal anser är viktigt.
- ▶ Vårdnadshavare enkelt kan bilda sig en uppfattning om sannolikheten för att deras barn ska bli antagna till skolor
- ▶ Inte problemfritt i Sverige, bland annat pga. betygsinflation

4.2. Förslag: informationsstruktur

- ▶ Ge huvudmännen i uppdrag att, inom ramen för det samordnade skolvalet, redovisa relevant information om de skolor som vårdnadshavare kan välja mellan
- ▶ Informationen ska presenteras för en längre tidsperiod så att statistik och kvalitetsmått kan spåras över tid, vilket möjliggör analyser av hur kvalitet, ansökningsmönster och liknande har utvecklats över tid

Slutsatser

- ▶ Rapporten behandlar ett par centrala frågor i utformningen av ett välfungerande och rättvist skolval (OBS inte alla aspekter av skolvalet har analyserats)
- ▶ Fokus har främst legat på samordning, taktiska inslag, urvalsregler och informationstillgänglighet
- ▶ Våra förslag är pragmatiska för att lösa många av de problem som vi ser idag både hos kommunala och fristående aktörer
- ▶ Våra förslag är (relativt) okontroversiella och det borde gå att nå politisk enighet kring dem

**Näringslivets
skolforum**

SWEDISH ENTERPRISE SCHOOL FORUM